

EGY LONDONBAN ÉLŐ FELVIDÉKI ORVOS MESÉI. BESZÁMOLÓ AZ 50-ES ÉVEK ELEJÉNEK NAGY-BRITANNIAI VISZONYAIRÓL

Pál István

Összefoglaló:

Miután az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) 1949 őszén letartóztatta Edgar Sanders brit üzletembert, a Standard Villamossági Rt. brit állampolgárságú pénzügyi főellenőret, a hivatalban lévő Labour (munkáspárti) kormány megtiltotta a magyarországi utazásokat, ez alól csak kivételes esetben, szinte kizárólag humanitárius okokból volt felmentés. Az akkortájt már jó egy évtizede Londonban élő Dr. Kennedy (Sacher) István minden bizonnyal csak édesanyja súlyos betegségére való tekintettel kapott engedélyt az 1952-es budapesti útjához, ám pontosan emiatt az orvos a diktatúra politikai rendőrsége által zsarolhatóvá vált. Dr. Kennedy ekkor még hízélgéssel és választott hazája viszonyainak elmondásával elhárította a beszerzési kísérletet, azonban két évvel később már nem tudott előle kitérni. Igaz, ügynöki tevékenysége ekkor sem járt kézzelfogható eredménnyel.

Kulcsszavak: Sarló-mozgalom, hidegháború, hírszerzés, egészségügy, kultúra

Abstract:

After the ÁVH (the State Security Authority) had arrested Edgar Sanders the chief financial auditor of the Standard Electric Co. of Budapest in the autumn of 1949, the incumbent Labour government issued a travel ban on Hungary from which exemption could only be achieved on humanitarian grounds. Dr. István Kennedy (né Sacher) who at that time had already lived in London for approximately 10 years must have received the permission of the British authorities to his visit to Budapest in 1952 because of the serious illness of her mother. However, it was this concession that made the physician prone to the blackmail of the Hungarian secret police. On the first visit, Dr. Kennedy avoided recruitment by paying lip service to the regime, but during his second visit in 1954 he could not resist the pressure, even though his assistance to the Hungarian intelligence service did not prove anything substantial.

Keywords: The Sickle-movement, Cold War, intelligence, health service, culture

Bevezetés

Az 1951-es év utolsó napjaiban Fenyvesi István államvédelmi hadnagy személyi kutató dosszié felállítására tett javaslatot Dr. Sacher István londoni illetőségű orvos tanulmányozására, mondván, a nevezett személye a későbbiek folyamán lakáscím-tulajdonosként vagy telefonos üzenetfelvevőként jól jöhet a hírszerzés angliai tevékenységéhez. A hadnagy ezzel egy időben úgy vélte, hogy az orvos végső soron akár tippkutatóként is szóba jöhet, azonban az egyik leveléből kiderült, hogy anyagi helyzetére való tekintettel ezt önerőből nem tudja vállalni. Mivel a rendelkezésre álló adatokból úgy tűnt, hogy dr. Sacher rokonszenvezik a magyarországi rendszerrel, alkalmasság esetén az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) megteremtheti számára a tevékenységéhez szükséges feltételeket. Farkas Vladimir államvédelmi alezredes – a Hírszerző Főosztály vezetője¹ – jóváhagyta az elképzelést.² Ám az ÁVH a megfelelő nyelvismeret hiányában és az MI5 (Military Intelligence Branch 5 – a brit biztonsági szolgálat)³ által gyakorolt rendkívüli szigorú ellenőrzés mellett legfeljebb évente fél tucat Magyarországra látogató brit állampolgár közül próbálhatott ügynököket beszervezni.⁴

A szerző feltevése

Dr. Kennedy István, aki tanulóévei alatt bekapcsolódott a két világháború közötti Csehszlovákia kommunista pártjának tevékenységébe, a háború utáni években már inkább az államszocializmus társutasai közé tartozott. Az orvos elismerte a magyarországi egészségügy ekkortájt induló fejlesztésének első eredményeit, ugyanakkor kritikusan viszonyult a brit kultúra amerikanizálódásához, ám nagyon valószínű, hogy itt élő családtagjai kiszolgáltatottsága nélkül még arra a jelképes együttműködésre sem lett volna hajlandó, ami megvalósult. 1952-ben ugyan durvább volt az elnyomás, mint két évvel később, azonban édesanyja egészségi állapota életkorának előrehaladásával tovább romlott, ezért fogadta el ál-

¹ Palasik Mária (2013): A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 49.

² Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Dr. Sacher István személyi kutató dossziéjának felállítása. – Határozat. Budapest, 1951. XII. 28. 74.

³ Gordon Thomas (2008): *A brit titkosszolgálat világa.* J LX Kiadó, Budapest. 101–110.

⁴ Ungváry Krisztián (2013): „Anglia a második legnagyobb ellensége Magyarországnak”. A londoni magyar hírszerző rezidentúra működése saját jelentései tükrében 1951 és 1965 között. *Századok*, 147(6): 1513–1520.

lamvédelem által tolmácsolt "felkérést". Az ígéretei teljesítésével viszont végső soron adós maradt, mert egyik ismerőse közel állt az évszázad brit kémbojtárnya főszerelőjéhez, sőt, kulcsszerepe volt az utóbbi pályafutásának elindításában.

A jelölt (ellentmondásokkal teli) életútja

Dr. Sacher István 1913. október 6-án született Losoncon Sacher Gyula és Lőwy Elza házasságában.⁵ A célszemély édesapja eredetileg géplakatos volt, ám az első világháborúban szerzett sérülése miatt nem tudta mesterségét gyakorolni, így egy kereskedőnél lett raktáros. Sacher Gyula 1942-ben elhunyt, így az özvegy a nagyobbik fiával Budapestre költözött. A döntést minden bizonnyal megkönnyítette, hogy a házaspár lánya, Sacher Erzsébet, 1940 végén a fővárosban vállalt munkát, majd 1941-ben hozzáment Szegő Lajos illatszer-kereskedőhöz. Dr. Sacher a gimnáziumot Losoncon és Rimaszombaton végezte, ahol többször is komoly vitába keveredett a tanárokkal, amiért azok a jobb módú szülők gyerekeit leplezetlenül előnyben részesítették. Az egyik tanuló e gyakorlat következtében öngyilkos lett, amiért Sacher István a pedagógusokat hibáztatta. Emiatt ki akarták csapni az iskolából, mire Sacher bekapcsolódott a kommunista ifjúsági mozgalomba, vezetésével tiltakozó megmozdulást tartottak Losonc központjában.⁶ A leendő orvos gimnáziumi élménye sok tekintetben hasonlít arra a történetre, amelyet Ilku Pál (1912–1973) – 1961 és 1973 között művelődési miniszter⁷ – először 1936-ban kiadott *Zendül az osztály* című regénye is ábrázolt.⁸ Sacher izgatásért két hétre börtönbe került, de később is többször volt letartóztatásban politikai tevékenysége miatt. Az ÁVH úgy tudta, hogy a célszemély Klement Gottwaldot, Csehszlovákia Kommunista Pártjának (CSKP) főtitkárát is megismerte. Amikor 1939-ben a németek bevonultak Prágába, dr. Sacher már akkor sem azonosítható társaival Lengyelországba menekült, ahonnan a Brit Kommunista Párt közbeavatkozása révén Angliába távozott, akiktől diplomája megszerzéséhez is kapott támogatást.⁹ A va-

⁵ The National Archives (TNA) Home Office (HO) 405/47779 S. 33007 IMMIGRANT NOTES 25. 8. 1949. 1.

⁶ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: dr. Sacher István /”Sámuel István”/ összefoglalója. – Feljegyzés. Budapest. 1952. III. 17. 15–20.

⁷ Ilku Pál (2010): In: Romhányi Ferenc (szerk.): *Pécs Lexikon I. (A–M)*. Lexikon Kulturális Nonprofit Kft., Pécs. 329.

⁸ Ilku Pál (1970): *Zendül az osztály*. Madách, Pozsony. 5–130.

⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: dr. Sacher István /”Sámuel István”/ összefoglalója. – Feljegyzés. Budapest. 1952. III. 17. 15–20.

lóságban dr. Sacher 1933-tól 1938-ig a Prágai Orvostudományi Egyetemen tanult, majd – mivel Losonc az 1938. évi első bécsi döntés nyomán visszakérült Magyarországhoz,¹⁰ sokkal valószínűbb, hogy az 1941. decemberi angol hadüzenet előtt Budapestről távozott Angliába – a londoni Slough Emergency Hospital (Slough Sürgősségi Kórház) segédorvosa lett. Nagy-Britanniában csak a szakvizsgáját tette le 1944–45 folyamán. 1948 januárjától 1949 augusztusáig századosi rangban a Royal Army Medical Corpshoz (a Királyi Haderő Orvosi Testületéhez) vezényelték.¹¹ Sacher (Kennedy) István 1944. február 5-én feleségül vette a holland állampolgárságú Anita Sterner titkárnőt,¹² aki 1922. február 5-én született Barcelonában Asher és Bertha Sterner házasságából.¹³ Az asszony édesanyjával és édesapjával ismeretlen okból – szinte biztos, hogy a holland zsidóság számára tragikus veszteséggel végződő német megszállás elől¹⁴ – menekült a brit fővárosba. A feleség édesanyja 1952-ben már nem élt, a jelölt apósa tisztviselő volt egy angol hajózási társaságnál.¹⁵

Az orvossal történő foglalkozás célja

Kennedy István 1949. szeptember 6-tól lett brit alattvaló,¹⁶ párttagságáról a Hírszerző Főosztály nem tudott semmi biztosat, csak annyit sikerült tisztázni, hogy szoros baráti kapcsolatban állt a lakóhelye szerinti kommunista pártalapszervezet titkárával. Sacher 1946-ban és 1950-ben is járt Magyarországon, elismerően szólt az újjáépítés eredményeiről, miközben többször is bírálta az elégedetlenkedőket. A célszemély rendszeresen megírta anyjának a munkásnegyedben végzett körzeti orvosi praxis során a szegénységgel – a második világháború utáni általános szűkösséggel¹⁷ – kapcsolatban szerzett tapasztalatait. Kennedy a szakvizsgájára készült, emiatt zárkózott életet élt. Ez abból is látszott, hogy mindig elújságotla anyjának, ha elmentek valahová szórakozni: az újévet az An-

¹⁰ Sallai Gergely (2002): *Az első bécsi döntés*. Osiris Kiadó, Budapest. 141–152.

¹¹ TNA HO 405/47779 S. 33007 APPLICATION FOR NATURALISATION 8th-February, 1949. 1.

¹² TNA HO 405/47779 APPLICATION BY AN ALIEN FOR A CERTIFICATE OF NATURALISATION London 12. I. 1949.

¹³ TNA HO 334/431/58497 CERTIFICATE OF NATURALISATION Anita Bertha Sterner London. 27. January 1960. 1–2.

¹⁴ Romjin, Peter (2007): The War 1940 – 1945. In: J. C. Blom – R. G. Fuks-Mansfeld – I. Schöffler (eds.): *The History of the Jews in the Netherlands*. Liverpool University Press. 296–335.

¹⁵ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: dr. Sacher István /”Sámuel István”/ összefoglalója. – Feljegyzés. Budapest. 1952. III. 17. 20–22.

¹⁶ TNA HO 405/47779 S. 33007/Nat. Div. 17th March, 1961.

¹⁷ Egedy Gergely (2011): *Nagy-Britannia története*. Aula, Budapest. 251–258.

gol–Szovjet Baráti Társaság ünnepségén töltötte a feleségével. 1950-ben azért jött haza, mert súlyosan szívbeteg anyja gyógykezeléséről kívánt konzultálni a hazai orvosokkal, ugyanakkor az asztma tüneteit enyhítő gyógyszert is hozott. Dr. Sacher 1951-ben újból vízumot kért, a KEOKH – Külföldieket Ellenőrző Központi Hivatal¹⁸ – viszont leállt az ügyintézésel. Fenyvesi felkérte Lőwy Elzát, hogy Kennedyt küldje be a londoni magyar követségre. Az idős asszony ezt elmondta Pál nevű fiának, de azt már nem tudta megmagyarázni, hogy erre miért van szükség, mire az idősebbik gyereke lebeszélte a levélírásról. Fenyvesi azt biztosra vette, hogy Kennedy István nem óhajt hazatérni, mert az 1946-os látogatáskor felesége megmondta, hogy erről hallani sem akar. A hadnagy úgy vélte, hogy az orvost elvi alapon is be lehetne szervezni, majd ha megbizonyosodtak hűségéről és megbízhatóságáról, az ÁVH segítségével később rendelőt nyithat, amely találkozási pontként használható. Az ellenőrzéshez az angol kommunista párt segítségével számoltak, ugyanakkor általános levéllenőrzést vezettek be a célszemély családjára.¹⁹ Két héttel később Fenyvesi azt indítványozta, hogy engedélyezzék az orvos beutazását, majd idézzék be az útlevélosztályra, hogy egy rövid beszélgetés keretében tisztázni lehessen a politikai nézeteit. A londoni rezidentúra is utasítást kapott rá, hogy a vízum átadásával párhuzamosan kérdezzék ki szándékairól. Amint Kennedy megírta érkezése időpontját, Sacher Pált arra tervezték felkérni, hogy mutassa be testvérét a KEOKH munkatársainak, akik az angol egészségügyről és betegbiztosításról kívánnak vele konzultálni. Fenyvesi egyben indítványozta dr. Sacher István megfigyelését, valamint kapcsolatainak ellenőrzését, ugyanakkor szerette volna tisztázni, hogy Lengyelországból milyen körülmények között jutott el Angliába, és miért éppen oda távozott. A hadnagy azonban rámutatott: amennyiben Kennedy István párttag, a hírszerzés nem használhatja fel.²⁰

A jelölt megérkezik Budapestre

1952. július 10-én Fenyvesi délután 4-kor felhívta Sacher Pált – a Budapesti Gyógyszertár Vállalat főgyógyszerészét²¹ –, akinek "Fekete" né-

¹⁸ Krahulcsán Zsolt (2011): A BM KEOKH és Útlevélosztályának szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, 5(4): 1. – betekinto.hu/2011_4_krahucsan (letöltés dátuma: 2014. V. 17.). DOI1025834/BET

¹⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: dr. Sacher István /”Sámuel István”/ összefoglalója. – Feljegyzés. Budapest. 1952. III. 17. 15–30.

²⁰ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: ”Sámuel István” tanulmányozási terve. – Javaslat. Budapest. 1952. III. 31. 89–91.

²¹ Böszörményi János – Zboray Bertalan (1987): A magyar gyógyszerészet helyzete 1945 után. *Orvostörténeti Közlemények*, 33(1–4): 83.

ven mutatkozott be, a KEOKH beosztottjának adta ki magát. Sacher először nem emlékezett arra, hogy korábban már találkozott a hadnaggyal, de végül ráeszmélt. Sacher szó nélkül elfogadta, hogy rövid időn belül összefusson Fenyvesivel, így az államvédelmi tiszt fél ötre a Klotild utca 3. elé hajtott, hogy a szolgálati autóval felvegye a gyógyszerészt. Az akkori Vörös Hadsereg útján lévő Veronika étterembe hajtottak, ahol Fenyvesi felfedte Sacher Pálnak, hogy öccse jó benyomást tett rájuk, ezért szeretnék közelebről megismerni, és néhány ügyben tanácsot kérni tőle. A hadnagy elárulta: azért esett Kennedy Istvánra a választásuk, mert bár nem tagja a Brit Kommunistá Pártnak, elkötelezetten baloldali, így feltétlenül megbíznak benne. A KEOKH egyes Angliában élő magyar személyekről szeretett volna tájékoztatást kérni, akiknek a tevékenységéről nem bírt tudomással. Fenyvesi azért gondolt Sacher öccsére, mert ő a brit fővárosban sok mindenkit ismert, olyan embereket is, akik érdekelhetik a magyar hatóságokat. A lehetőségek tisztázásához szeretett volna egy találkozót kérni Kennedy Istvántól, a találkozót viszont Sacher Pálnak kellett volna összehozni. Az igazgatóhelyettes készségesen rendelkezésre állt, hozzátéve, hogy öccsében nem merül fel kétely, ha ismerőseként mutatja be Fenyvesit. Sacher úgy vélte, hogy testvére nem feltétlenül akar mindvégig édesanyja mellett maradni, akinek az egészségi állapota sokat javult. A hadnagy kérésére a gyógyszerész azt mondta, hogy a vasárnapi családi összejövetel után, hétfőn este sort tudnának keríteni a bemutatkozásra. Az időpontot a találkozó napján tervezték egyeztetni. Fenyvesi megadta a számát, de Sacher lelkére kötötte, hogy senkinek se beszélhet róla, nehogy az öccse emiatt kellemetlen helyzetbe kerüljön. Ti. Kennedy a KEOKH-ban folytatott beszélgetés során elismerte: a brit hatóságok tudnak a múltjáról és baloldali tevékenységéről. Sacher Pál az írásbeli nyilatkozat aláírása elől kitért, amit végül a hadnagy sem erőltetett. Fenyvesi így is eredményesnek ítélte a találkozót.²²

Az orvos pályafutása a brit egészségügyben

A hadnagy 1952. július 15-én este hat órakor a Margit híd pesti hídfőjénél találkozott Sacher Pállal és Kennedy Istvánnal. A kölcsönös bemutatkozást követően Fenyvesi azt javasolta, hogy szálljanak be az autójába, és együtt nézzék meg Budapestet. Az orvos kérésére először az Úttörővasút volt az első állomás, majd az államvédelmi tiszt felvitte a testvérpárt a Hármashatárhegyre. Nem sokkal később a Margit-szigeti kaszinóhoz hajtottak, ahol Kennedy kezdeményezésére a társaság együtt vacsorázott.

²² ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kapcsolatfelvétel „Sámuel”-l. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 11. 121–126.

Fenyvesi érdeklődésére a célszemély elmondta, hogy édesanyjának könnyebb lett a légzése az új szovjet gyártmányú gyógyszer jóvoltából, ám a mellékhatása nem volt kedvező. Az Angliából hozott orvosságra komoly várakozással tekintett, ugyanakkor megköszönte, hogy a vám elengedése érdekében a KEOKH közbenjárt. Ezt az Orvosi Tudományos Tanács is támogatta, mert a gyógyszer hatásosságát ők is szeretnék volna megismerni. A brit egészségügy kapcsán pedig arról beszélt, hogy a törvény szerint friss diplomás orvos nem nyithat rendelőt, hanem 3 évig csak beosztott lehet egy praxisjoggal rendelkező kollégánál. Aki sikerrel vette a gyakorlatot, az viszont egy újabb jogszabályba ütközött. Az összes állampolgár be volt osztva valamelyik orvoshoz, az átjelentkezés ugyanakkor hosszadalmas ügyintézészt igényelt, ezt pedig az ottani átlagember nem szívesen vállalta. Egy-egy praxis 4000–4500 beteg ellátásáért volt felelős, minden betegre évi egy font fejpénz járt. Akinek volt asszisztense, az 2000 újabb személy ellátásra kapott engedélyt, miközben a plusz 2000 fontot megfelezte a munkatársával.²³ A valóságban az önálló praxist a brit egészségügyi törvény a diplomán kívül nem kötötte semmilyen külön kritériumhoz. Mivel a körzeti orvosi hivatást a szakmai közösség jelentős hányada parkoló pályának tekintette,²⁴ 1952-ben megalakult a College of General Practitioners (Háziorvosi Kollégium), amely nemsokára elérte az egyéves, kórházi és alapellátás terén egyaránt letöltendő gyakorlonoki időszak bevezetését. A családorvosok többsége ekkor még egyedül dolgozott, ugyanakkor azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a páciensek száma körzetenként jelentős szórást mutatott. A jobb módú körzetekben valószínűleg nehezebb volt önálló rendelőt indítani, hiszen a pályakezdő orvos a National Health Service (Országos Egészségügyi Szolgálat) részéről kizárólag az e téren tapasztalható egyenlőtlenségek feloldásához, azaz csak vidéki praxishoz igényelhetett támogatást.²⁵ Kennedy megemlítette, hogy a csapadékos időjárásra való tekintettel kénytelen volt egy Morris 8-as (Morris Eight)²⁶ típusú gépkocsit vásárolni a páciensek meglátogatásához. Az autó használtan is 58 fontba került, ráadásul 5 hónapot kellett várni az engedélyezésre. A hadnagy érdeklődésére az orvos elmondta, hogy évi 12 font a tarifa, és kötelező a biztosítás: aki ezt elmulasztja, a büntetésen túl több évre eltilthatják a vezetéstől. Fenyvesi ekkor rákérdezett, hogy az orvos tudna-e segíteni a kinti ma-

²³ ÁBTLL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kapcsolatfelvétel ”Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 16. 127–130.

²⁴ Marks, John (2008): *The NHS: Beginning, Middle and End? The autobiography of Dr. John Marks*. Radcliffe Publishing, Oxford. 70–78.

²⁵ Webster, Charles (2002): *The National Health Service. A Political History*. Oxford University Press. 51–58.

²⁶ Burgess Wise, David (1974): Singer: A Car for Every Purse and Purpose. In: Ian Ward (executive editor): *The World of Automobiles*. Volume 18. Orbis, London. 2071.

gyarok politikai állásfoglalásának megismerésében. A célszemély megköszönte az iránta megnyilvánuló bizalmat, de őszintén bevallotta, hogy a kinti magyarokkal nincs igazán kapcsolata. Ez különösen az 1945 utáni emigránsokra volt érvényes, mint mondta, többségük nem a munkások közül toborzódott. Kennedy a háború előtt tagja volt – az 1920-as évek végétől a Csehszlovák Kommunista Párttal szoros viszonyban lévő, a losonci magyar gimnázium tanulói között kifejezetten erős²⁷ – „Sarló” nevű ifjúsági mozgalomnak, de Angliában nem politizált. Az első években minden erejét a diploma megszerzésére fordította, később pedig az elbocsátást kockáztatta volna, hiszen a rendelőtulajdonos – a korabeli körzeti orvosok többségéhez hasonlóan²⁸ – jobboldali beállítottságú. Igaz, több olyan barátja is volt, aki vezető szerepet játszott a CPGB vezetésében, velük sűrűn találkozott, hogy megbeszéljék a hazai és nemzetközi politika eseményeit. Kennedy ugyanakkor jelezte, hogy szeretné felkeresni Sztálinvárost (ma Dunaújváros), illetve egy pár szovjet és magyar filmet, valamint színdarabot megtekinteni, illetve kiállítást felkeresni. Ezzel együtt arra kérte Fenyvesit, hogy csak az orvost lássa benne, és ne pazarolja rá az időt.²⁹ Az államvédelmi hadnagy július 17-én délután háromkor a Margit híd pesti hídfőjénél felvette a Sacher testvéreket, akikkel megnézték az új csepeli stadiont, a postát és lakótelepet, majd a kispesti SZTK-rendelőt. Az orvos ekkor azt mondta, hogy – a kor követelményeihez képes valóban elavult³⁰ – angliai kórházakkal, rendelőkkel szemben Kispeszt egészségügyi központja jól felszerelt és higiénikus.³¹

A szigetország kulturális viszonyai és az amerikai befolyás

A városnézés a XIII. kerületben, illetve a jánoshegyi kilátónál és az Út-törővasútnál folytatódott, végül Fenyvesi és a Sacher fivérek helyet foglaltak a Margit-szigeti szabadtéri színpad nézőterén, hogy megtekintsék Makarenko *Az új ember kovácsa* című darabját. Fenyvesi a brit kulturális étellel kapcsolatban kezdett érdeklődni. A célszemély ekkor azzal a

²⁷ Ferencz László (1978): A Sarló ideológiai formálódása és kapcsolata a kommunista párttal. In: Sándor László (szerk.): *Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezők, dokumentumok*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 32–62.

²⁸ Egedy Gergely: i. m. 217–222.

²⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kapcsolatfelvétel „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 16. 127–133.

³⁰ Bosanquet, Nick – Chris Salisbury (1998): The Practice. In: Irvine Loudon – John Horder – Charles Webster (eds.): *General Practice under the National Health Service 1948–1977*. Calderon Press, Oxford. 45–50. DOI: 10.1093/ac.prof.oso/9780198206750.001.0001

³¹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozás „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 134–135.

megfogalmazással élt, hogy a sajátos és egyben a külső befolyástól lényegében mentes angol kultúra a hollywoodi behatolás következtében alaposan megváltozott. Az ő olvasatában az amerikai filmek vagy a háborút dicsőítették, vagy az erkölcstelenséget, a szexuális szabadosságot sugározták. A színházi élet az orvos elmondása szerint ennél sokszínűbb volt, hiszen az ún. Unity nevű teátrumban orosz, ukrán, cseh szerzők műveit is bemutatták, amelyek hatalmas sikert arattak. A Unity legtöbb nézője a haladó munkások közül toborzódott, azonban a felsőbb rétegekből is jöttek érdeklődők. Időről időre a szocialista országok diplomatái is tiszteletüket tették az előadásokon. A hatóságok már többször is be akarták záratni, de a közvélemény ezt nem engedte. Igaz, a jobboldali lapok állandóan kritizálták a darabokat, amivel az ellentéteket szították, illetve a potenciális nézőket szerették volna elriasztani a szóban forgó színházról.³² Amit Dr. Sacher az amerikai filmekről elmondott, az valójában az 1920-as évek egy-egy ókonzervatív kritikusanak, mint pl. G. A. Atkinson, szemléletét tükrözte. Ti. 1932-ben Samuel Hoare akkori brit belügyminiszter egyértelműen kimondta: az amerikai filmek legfőbb erénye, hogy a brit ifjúságot eltérítik a bűnözéstől. Hollywood ugyanis bemutathatta és elemezte azokat a társadalmi problémákat és jelenségeket, amelyről a brit filmipar már csak azért sem szólhatott, mert hasonló téma esetén a BBFC (British Board of Film Classification – Brit Filmbesorolási Tanács) már a forgatókönyvet is megvétózta.³³ A brit kommunista párthoz a Workers' Theatre Movement (Munkás Színházak Mozgalma) sokkal közelebb állt, mint a mérsékeltbb Unity, amely a közvetlen politizálás helyett inkább elgondolkodtató, társadalomkritikai tartalmú műveket vitt színre.³⁴ A Unity londoni részlege amatőr vándortársulatként működött, produkcióit elvitte az azonos nevű baloldali színházi szövetség vidéki központjaiba, csakhogy a háború utáni szűkösség korában ez egyre kevésbé volt tartható, így a szóban forgó előadóművészi törekvés idővel elhalt.³⁵ Dr. Sacher Makarenko darabjáról úgy nyilatkozott, hogy komoly nevelő hatása van, majd hozzátette, hogy a szerző elveit Angliában sem ártana alkalmazni a nagyszámú csavargó, bűncselekményt elkövető gyerek miatt. Az orvos ugyanakkor azt állította, hogy a brit szólásszabadság jelképes, ugyanis a Hyde Parkban szerveződő gyűléseket a rendőrség – pontosabban a Scotland Yard Special Branch (a Nagy-Londoni Ren-

³² ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozás „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 136–137.

³³ Glancy, Mark (2014): *Hollywood and the Americanization of Britain from the 1920's to the present*. I. B. Tauris, New York. 109–142. <https://doi.org/10.5040/9780755698080>

³⁴ Warden, Claire (2012): *British Avant-Garde Theatre*. Palgrave Macmillan, New York. 18–40. DOI 10.057/9781137020697

³⁵ Kershaw, Baz (2004): *Alternative Theatre 1946–2002*. In: Kershaw, Baz (eds.): *The Cambridge History of British Theatre*. Cambridge University Press. 354–355. <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521651325>

dőr-főkapitányság Különleges Ügyosztálya) – folyamatosan ellenőrzi. A baloldali megmozdulásokon rendszeresen előfordult, hogy őrizetbe vették azt, akinek a megnyilvánulása zavarkeltő.³⁶ Dr. Sacher a makarenkói pedagógia leglátványosabb elemét ragadta ki, holott annak valódi célja a munkára nevelésen túl a fegyelem önkéntes vállalásának elérése volt, a pofon a pedagógus kudarcát jelentette.³⁷ A rendszerkritikus demonstrációkon kétségtelenül mindvégig képviseltette magát a Special Branch, de letartóztatásra inkább csak akkor került sor, ha a megmozdulás túllépte a törvényes kereteket.³⁸ Az Angliára gyakorolt amerikai befolyást az orvos kézzelfoghatónak nevezte, amely a tengerentúli áruk kiszorító hatása és a kölcsönök révén egyre erőteljesebb pénzügyi függéssel járt, miközben a koreai háború erősen megosztotta az embereket. Az Egyesült Államok újabb brit egységek részvételét követelte, ami egyre nagyobb nehézségeket okozott. Dr. Sacher szerint az amerikai haderő szigetországi jelenléte is komoly konfliktusokkal járt, minthogy nem tudtak kulturáltan viselkedni, a támaszpontjaikhoz közeli városokban mindennaposak voltak a verekedések, csapataik nyomában megjelent a tömeges prostitúció.³⁹ A valóságban a közvélemény, jellemző módon a kommunista párt hívei és társutasai, valamint a szélsőjobboldal kivételével, belenyugodott a brit gazdaságban tapasztalható amerikai térnyerésbe, ez ugyanis komoly pénzügyi segélyekkel és kedvező kamatozású hitelekkel párosult.⁴⁰ A koreai háború időszakának kormányfői, Clement Attlee és Sir Winston Churchill, egyértelműen támogatták az Egyesült Államok vezetésével felvonult ENSZ-haderőt, azonban a hadviselés módszertana és a diplomáciai téren végrehajtandó lépések terén már nem volt teljes a nézetazonosság.⁴¹ Az USAF (United States Air Force – Egyesült Államok Légierő) jelenlétét kísérő negatív jelenségek egy tekintélyes hányada viszont sokkal hangsúlyosabban abból származott, hogy a brit alvilág rátelepedett az amerikai katonák szórakoztatását célzó tevékenységekre, amely önmagában is jelentős biztonsági kockázattal járt.⁴²

³⁶ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozás ”Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 137–138.

³⁷ Pataki Ferenc (1988): *Makarenko élete és pedagógiája*. Tankönyvkiadó, Budapest. 610–671.

³⁸ Calder Walton (2013): *Empire of Secrets. British Intelligence, The Cold War and the Twilight of Empire*. HarperPress, London. 218.

³⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozás ”Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 139–140.

⁴⁰ Foot, Paul (1968): *The Politics of Harold Wilson*. Penguin Books, Harmondsworth. 199–218.

⁴¹ Lowe, Peter (1989): The Significance of the Korean War in Anglo-American Relations, 1950–1953. In: Michael Dockrill – John W. Young (eds.): *British Foreign Policy, 1945–56*. St. Martin’s., New York. 126–145.

⁴² Summers, Anthony – Stephen Dorril (1988): *The Scandal*. Coronet Books, Hodder and Stoughton. 247–248.

A megbízhatóság próbája

Fenyvesi eredményesnek ítélte a beszélgetést, azonban hiányosságként könyvelte el, hogy Sacher Pált nem sikerült eltávolítani a célszemély mellől. A hadnagy azt szeretne volna elérni, hogy a gyógyszerész maradjon távol a 22-én, kedden esedékes újabb találkozótól, mert ekkor már a beszervezést tervezte.⁴³ Pár nappal később viszont már óvatosabban foglalt állást, mert bizonyos értelemben ellentmondásosnak találta az orvos viselkedését. Dr. Sacher a színházi előadást közömbös vagy inkább unott arckifejezéssel figyelte, majd a szünetben mégis elismeréssel szolt a látotakról. A figyelőszolgálat ugyanakkor arra hívta fel a Hírszerző Főosztály figyelmét, hogy az orvos inkább csak végigfutott a Munkácsy-tárlaton, legfeljebb egy-két festmény előtt időzött el. A találkozójukon mégis azt állította, hogy alaposan végignézte a kiállítást, mert nem tudott a gyönyörű képektől elszakadni. Mindebből Fenyvesi azt a következtetést vonta le, hogy érdemes volna megvárni a keddi találkozó végét. A hadnagy mindenekelőtt azt szeretne volna tisztázni, hogy dr. Sacher részt vesz-e a kommunista párt munkájában, vagy ha nem, akkor mi az oka passzivitásának. A kérdések nyomán ugyanis feltérképezhető volt, hogy a célszemély mennyire tart a brit hatóságoktól. A magyarországi beszerzés a jelölt szabadságának végeztével nem tűnt időszerűnek, ám Fenyvesi szerint a jelölt alkalmassága és hajlandósága esetén erre Londonban is sor kerülhetett.⁴⁴ A hadnagy 1952. július 22-én 18 órakor a Moszkva téren találkozott dr. Sacher Istvánnal és Sacher Pállal, majd a 65-ös autóbuszszal kimentek a Hűvösvölgyben található Népkert vendéglőbe. Az orvos ezt nevezte a legszebb helynek, ahol magyarországi tartózkodása során megfordult. A hadnagy rákérdezett, hogy London környékén vannak-e ehhez hasonló helyek. Dr. Sacher azt mondta, hogy csak a várostól távol, az országutak mentén találkozni ilyen vendéglőkkel, ám azokat csak gépkocsival lehet megközelíteni. Az orvos hangsúlyozta, hogy a legtöbb brit anyagi okokból a szabad idejét otthon tölti, míg a szakszervezetek többsége a korlátozott bevételeiből nem igazán járulhatott hozzá a dolgozók üdültetéséhez.⁴⁵ Dr. Sacher állítása annyiban igaz, hogy az 50-es évek elején a brit állampolgárok túlnyomó többsége már csak a korlátozott valutakeret miatt sem vállalhatta egy külföldi utazás költségeit, azonban a belföldi turizmus ekkorra már visszatért a háború előtti szintre. A közel

⁴³ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozás „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 140–141.

⁴⁴ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Weismüller” tanulmányozási terve. – Javaslat. Budapest. 1952. VII. 21. 142–144.

⁴⁵ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozó „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 145–146.

3 millió magán-személygépkocsi jóvoltából megnőtt a hétvégi kirándulások szerepe, míg a kevésbé jómódú munkavállalók az éves szabadságukat valamelyik tengerparti fürdővárosban töltötték el.⁴⁶ A brit belpolitikáról ekkor már csak a kommunista párt társadalmi beágyazottságával kapcsolatban esett szó. Dr. Sacher úgy vélte, hogy a skóciai, főleg a Glasgow környéki munkások a legradikálisabbak, a bányászszakszervezetben erős a kommunista párt befolyása. A tanítói szakszervezet tagjai között sok kommunista volt, részben azért, mert a vidéki iskolákat az állam elhanyagolta, a fizetések elmaradtak az átlagtól. Igaz, a középiskolai tanárok és az egyetemi oktatók emiatt rendszeresen támadták őket. Az orvosi kamara egyáltalán nem volt harcos természetű, mert a praxisjoggal rendelkezők nem törődtek az érdekvédelemmel, a baloldali orvosok pedig kisebbségben voltak.⁴⁷ A CPGB bányászokra gyakorolt befolyása az 50-es évek elején Skóciában sem volt számottevő, ugyanis a kommunista kötődésű SMWU (Scottish Mine Workers' Union – Skót Bányamunkás Szakszervezet), amely 1930-ban vált ki az MFGB-ből (Miners' Federation of Great Britain – Brit Bányászszövetség), 1935-ben befejezte tevékenységét.⁴⁸ Az erőteljes balra tolódás csak 1966-ban kezdődött, amikor a NUM (National Union of Mineworkers – [1945-től] Országos Bányamunkás Szakszervezet) legnagyobb befolyással rendelkező yorkshire-i tagozatának vezetését Arthur Scargill ragadta magához. A tanítók a valóságban nem rendelkeztek önálló érdekképviseléssel, így sokkal valószínűbb, hogy a NUT (National Union of Teachers – Országos Tanárszakszervezet) 50-es évek végi tisztújításával összefüggésben fogalmazódott meg egyes amerikai antikommunista csoportok részéről, hogy „a hatalomért folytatott versengés minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy Nagy-Britanniában a kommunisták átfogó támadást indítottak a gyerekek gondolkodásának ellenőrzésére”.⁴⁹ Fenyvesi helytelenítette, hogy Dr. Sacher szakmai elfoglaltságai miatt politikai téren nem képezte magát, hiszen az itthon szerzett tapasztalati révén, személyes tekintélye jóvoltából segíthetne a brit munkások befolyásolásában. Dr. Sacher ezt elvállalta, Fenyvesi pedig arra figyelmeztette, hogy kettejük kapcsolatáról ne szóljon senkinek. Az orvos végül 1952. július 25-én visszaautazott Londonba.⁵⁰

⁴⁶ Middleton, Victor T. C. – L. J. Likorish (2005): *British Tourism: The remarkable story of growth*. Elsevier, London. 17–22.

⁴⁷ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozó „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 146–149.

⁴⁸ Eaden, James – David Renton (2002): *The Communist Party of Great Britain since 1920*. Palgrave, New York. 37–38. <https://doi.org/10.1057/9781403907226>

⁴⁹ Beckett, Francis (1998): *Enemy Within. The Rise and Fall of the British Communist Party*. The Merlin Press, Woobridge. 152–154.

⁵⁰ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozó „Weismüller”-rel. – Jelentés. Budapest. 1952. VII. 18. 149–150.

1954-es visszatérés, különös útitársakkal

Miután Dr. Kennedy István 1954. május 22-én reggel újból Budapestre érkezett, Sógor Gyula államvédelmi százados a KEOKH munkatársaként felhívta Lőwy Elza lakását. A célszemély nem tartózkodott a Csáky utca 37. szám alatt, ezért a százados "Kiss Gyula" néven visszahívást kért. Az orvos nem sokkal később jelentkezett, végül abban maradt a századossal, hogy utóbbi délután 4 órakor felmegy hozzájuk, és együtt elmennek egy rövid megbeszélésre. Sógor pontosan megjelent, egy rövid ideig a közelgő angol–magyar labdarúgó-mérkőzésről – az 1953. november 25-én, a Wembley stadionban játszott 6:3 visszavágójáról⁵¹ – társalgott az orvos anyjával, bátyjával, húgával és az utóbbi férjével, majd a londoni vendég társaságában elindult a Margit-szigetre. Amint megérkeztek, dr. Kennedy István azonnal dr. Blitz [László]⁵² nevű kollégájáról kezdett beszélni. Sógor meglepődött, hogy az orvos honnan tudja ilyen jól, hogy mi érdekli a külföldieket ellenőrző hivatalt. Kennedy úgy nyilatkozott: számára magától értetődő, hogy a tömeges beutazás kitűnő lehetőséget teremt ellenséges ügynökök beutaztatására. Bár nem ismerte a magyar hatóságok eszköztárát, úgy gondolta, hogy minden gyanús személyt nem sikerülhet megfigyelés alatt tartani. Emiatt vetette fel dr. Blitz személyét, akivel kapcsolatban alapos ellenőrzésre tett javaslatot. Mindezzel párhuzamosan megemlítette, hogy egyik utastársa, akivel egy fülkében utazott, azzal kérkedett, hogy nem a futball kedvéért jön Budapestre, hanem az itteni rendszert kívánja tanulmányozni. Sógor a Belügyminisztérium II. (Állambiztonsági) Főosztályának nyilvántartása alapján (az ismeretlen) T. G. McIntosh személyére gyanakodott, de a célszemély megígérte, hogy a hétfői találkozó előtt megtudja a gyanús brit utazó nevét egyik gyógyszerész ismerősétől. Dr. Sacher, aki az Astoria Szállóban tartózkodott útitársaival, szívesen vállalkozott rá, hogy társai közül kiszűrje az ellenséges elemeket és a lehetséges provokátorokat. Ő maga egy 40 fős csoporttal érkezett Budapestre, amit [Charles] Ringrose, az Angol–Magyar Baráti Társaság titkára irányított. Az orvos ekkor nem ért rá, mert Winterbotton – pontosabban Walter Winterbottom (1913–2002), aki 1946 és 1962 között volt brit szövetségi kapitány⁵³ – már várta, Sógor megállapodott vele, hogy hétfőn este nyolc órakor lesz a következő megbeszélés. A százados úgy vélte, hogy Kennedy formális beszervezés

⁵¹ Kasza, Peter (2004): *Amikor a futball történelmet ír. A berni csoda, 1954.* Alexandra, Pécs. 62–65.

⁵² The National Archives (TNA) Home Office (HO) – 405/5131 B 30985 APPLICATION BY AN ALIAN FOR A CERTIFICATE OF NATURALISATION LADISLAV BLITZ 5th June 1950.

⁵³ Goldlatt, David (2008): *The Ball is Round: A Global History of Soccer.* Penguin Books, London. 443.

nélkül is ügynökként kezelhető, hiszen a kapcsolatfelvételnél rákérdezett, hogy ki volt az, aki még 1952-ben tárgyalt vele. Sógor megmondta, hogy „Fekete” volt az, a jelölt egyből nagyobb bizalommal viseltetett a százados iránt. Sacher édesanyja egészségi állapota miatt kéthetes hosszabbítást kért, mire Sógor szerdára a KEOKH székházba rendelte.⁵⁴ Az orvos azonban rájött, hogy Sógor titkos adatgyűjtésre szeretné rávenni, így egyszer csak a százados tudomására hozta, hogy erre jellemvonásai folytán alkalmatlan. Sógor visszakérdezett: miből gondolta, hogy ilyen feladattal akarják megbízni. Kennedy a csehszlovák kommunista pártban szerzett tapasztalataira utalt. Végül, amikor a százados gépkocsival hazavitte, a búcsú pillanatában csak annyit mondott, hogy aludjon rá egyet. Sógor, a jelölt félelmei ellenére, a Londoni Magyar Klub egyes tagjaitól megszerzett értesülések alapján a gyors beszervezést javasolta,⁵⁵ amit Szamosi Tibor államvédelmi őrnagy azzal a kikötéssel támogatott, hogy a kinti magyar, csehszlovák, lengyel demokratikus – értsd a pártállami rendszerekkel társutas – szervezetek rendezvényeitől el kell téríteni.⁵⁶

A beszerzés

Az orvos 1954. május 26-án pontosan érkezett a találkozó helyszínére, ekkor azonban arról számolt be, hogy az egyik angol útitársa a Katona József Színház igazgatójával és az ott megrendezésre kerülő *Pygmalion* című darab több szereplőjével egyetemben őt is meghívta vacsorázni. Sógor százados megkérdezte, hogy komoly kellemetlenség származna-e abból, ha inkább vele tartana, mert egy-két kérdést meg akar vele tárgyalni. Miután felmentek a Normafához, Kennedy beszámolt a Sztálinvárosban (ma Dunaujváros) tett látogatásáról, ám egyben rámutatott egyes útitársai ellenséges megnyilvánulásaira. Egy alacsony, fekete hajú angol nő az egész várost leszólta, míg egy Jackson nevű angol úr az orvos tolmácsolása mellett azt kérdezte a helybeli lakosoktól, hogy hány voltos a városba vivő távvezeték, honnan kapják az áramot, mekkora a vasolvasztó kapacitása, volt-e télen szénszünet, milyen alapanyag hiányzik a legtöbbször. Kennedy állítása szerint nem mindent fordított le, mert úgy látta, hogy Jackson hírszerző lehet. Ezzel párhuzamosan viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy Byrne, a légierő nyugalmazott parancsnoka (valószínűleg a Royal

⁵⁴ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kapcsolatfelvétel Kennedy Istvánnal. – Jelentés. Budapest. 1954. V. 24. 39–41.

⁵⁵ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Weismüller” összefoglalója és beszerzési javaslata. – Összefoglaló. Budapest. 1954. V. 25. 7–11.

⁵⁶ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kennedy István beszerzési javaslata. – Javaslát. Budapest. 1954. V. 26. 5–6.

Air Force korábbi pilótája), és egy Beedle nevű fiatalember elismeréssel nyilatkozott a látottakról, mondván, kellemesen csalódtak az országban. Az orvos felvetette, hogy érdemes lenne őket megvizsgálni. A vacsora után Sógor kijelentette, hogy a béke érdekében folytatott harc az egyes szereplőkön múlik, majd kiemelte, hogy dr. Kennedy Istvánnak orvosként külön feladata van e téren. A százados elismerte a jelölt korábbi tevékenységét, valamint az új rendszer melletti kiállását, de nyomban hozzáfűzte, hogy dr. Sacher sokkal többet is le tudna tenni az asztalra az "ügy" érdekében. Ugyanakkor nem zárta ki, hogy valahol félelmet generált az orvosban, amire azzal reagált, hogy ő alkalmatlan lenne egy ilyen feladatra. Sógor az orvos rossz érzéseit azzal kívánta eloszlatni, hogy időnként megkérnék egy-két feladat elvégzésére, ez azonban mindig a lehetőségein belül marad. A százados Kennedy ügyfélkörének megismerésére és végső soron olyan személyek felkutatására törekedett, akik hozzájárulhattak a háborús készülődés leleplezéséhez. Sógor nem kételkedett abban, hogy a jelölt ezt elvállalja, ugyanakkor megígérte, hogy biztonságát minden körülmények között szem előtt fogják tartani. Dr. Sacher két kérdést tett fel. Az egyik arról szólt, hogy a Londonban élő, jobboldali magyarok ellen tervezik-e foglalkoztatni, a másik pedig arról, hogy kapna-e anyagi segítséget a munkájához. Ti. 1952-ben már jelezte Fenyvesinek, hogy az új emigránsok körében való felbukkanása igen komoly feltűnést keltene, miközben pénzt nem szándékozik elfogadni. Sógor egyiket sem tartotta kötelezőnek, mire Kennedy István úgy nyilatkozott, hogy ilyen keretek között vállalja a magyar hírszerzéssel való kapcsolattartást.⁵⁷

A különös ismerősök

29-én délelőtt 10 órától 12 óráig a Szabadság-hegyen lévő konspirációs lakásban elkezdődött az ügynök felkészítése, amely nem érte el célját, mert dr. Sacher már az elején megpróbált visszalépni. Az alkalmatlanság érzetétől nem sikerült megszabadulnia, amit egyrészt az üldöztetésekből fakadó idegállapotával, másrészt jellembeli tulajdonságaival magyarázott. Az orvos inkább a politikai propagandista szerepére pályázott, legyen szó a rendszer melletti felszólalásokról, cikkek írásáról vagy a Londoni Magyar Klub életében vállalt hangsúlyosabb részvételről. Ti. Kennedy István félt az általa javasolt tippszemélyek árulásától, de azt sem tudta elképzelni, hogy egy született brit milyen megfontolások alapján dolgozna a magyar szerveknek. Sógor azzal próbálta megnyugtatni, hogy a szerepe a tippadással véget ér, a lebukástól nem kell tartania.

⁵⁷ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Silver” beszerzése. – Beszerzési jelentés. Budapest. 1954. V. 25. 35–37.

nia. Az orvos nem akart csalódást okozni, de előre szolt, hogy páciensei között nehéz alkalmas embereket találni, azonban sokkal kellemetlenebb volna, ha minderre Londonban derül fény. Az 5800 betegének túlnyomó része munkás volt, az egy-két jobb módú ember pedig kocsmáros. A barátai közül megemlítette dr. Silverman tüdőgyógyászt és egy Hart nevű tanítót, aki tagja volt a Brit Kommunisták Pártjának. Sógora az orvos kapcsolatainak részletezésével szervezési nyilatkozat hiányában nem foglalkozott, hanem a politikai orientációt kívánta erősíteni. Az ügynök félt a lelepleződéstől, amit a százados indokolatlannak nevezett. Kennedy ekkor megemlítette, hogy Radó Zoltán – akit a Standard-perben halálra ítélték és felakasztottak – vele együtt került Csehszlovákiából Angliába. Az orvos még egy-két nap gondolkodási időt kért, mert nem tudta magában helyre tenni a dolgot. Sógora azonban úgy vélte, az ügynök félelmeit le lehet győzni, de ehhez Szamosi őrnagy jelenlétére is számított.⁵⁸ Silverman nevű tüdőgyógyásztól nem tudunk, ugyanakkor tény, hogy a Labour baloldali tagozatában két Silverman nevű honatyával is lehetett találkozni. A birminghami Julius Silverman (1905–1996),⁵⁹ illetve a Lanchashire grófságbeli Sydney Silverman (1895–1968) viszont ügyvéd volt.⁶⁰ Mindazonáltal az orvos legérdekesebb ismerőse a Hart nevű tanító(nő) lehetett. Ő ugyanis nagy valószínűséggel nem más, mint az osztrák származású Edith Tudor-Hart fényképész. Edith Suschitsky 1908. augusztus 28-án született egy bécsi szociáldemokrata könyvkiadó-tulajdonos családjában. Amikor az ifjú pedagógus a 20-as évek végén Nagy-Britanniába került, még nem állt közel a kommunistákhoz, az MI5 értesülései szerint a szülők értékrendjét követte. A Special Branch egy 1930. októberi Trafalgar Square-en megtartott demonstráció alkalmával figyelt fel rá, ahogy a brit kommunista pártban vezető szerepet játszó személyekkel beszélgetett. A nő ekkor együtt élt Alexander Tudor-Hart orvos-tanhallgatóval a Westbourne Gardensen, ahol lakásukat szélsőbaloldali propagandával kapcsolatba hozott egyének látogatták. Edith Suschitsky 1931-ben hatósági utasításra visszatért Bécsbe, majd a TASZSZ szovjet hírügynökség fotósaként kezdett dolgozni. 1933 augusztusában Alexander Tudor-Hart utánament, össze is házasodtak, de 1935 tavaszán már nem éltek együtt. A nő ekkor fényképészüzletet nyitott,⁶¹ ám ezzel párhuzamosan az NKVD (Narodnij Kommisszariat Vnutrennij Gyeľ – Bel-

⁵⁸ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Silver” fedőnévű ügynökkel való találkozó. – Jelentés. Budapest. 1954. V. 31. 42–44.

⁵⁹ Lilleker, Darren G. (2004): *Against the Cold War. The History and Political Traditions of Pro-Sovietism in the British Labour Party 1945–89*. I. B. Tauris, London. 237.

⁶⁰ Twitchell, Neville (2012): *The Politics of the Rope. The Campaign to Abolish Capital Punishment*. Arena Books, Bury St. Edmunds. 24–25.

⁶¹ TNA KV2/1013 (Security Service) Personal File P. F. 63.349 TUDOR-HART, Edith. Volume 2. 3. 4. 42. 48a–51a.

ügyi Népbiztosság) tehetségkutatójaként működött. Az utóbbi tevékenységének legfontosabb eredménye az volt, hogy 1934 nyarán az egyik bécsi barátjánője, Litzi Kohlmann férjét ő mutatta be a szovjet hírszerzés egyik legfelkészültebb illegális (diplomáciai fedés nélkül tevékenykedő) ügynökének. Arnold Deutsch (fn. „Ottó”) ekkor szervezte be Kim Philbyt, aki 1944-től az MI6 (Military Intelligence Section 6 – a brit hírszerzés) IX. (szovjet) ügyosztályát irányította. Miután a „cambridge-i ötök” néven elhíresült szovjet ügynökső csoport két tagja – Guy Burgess és Donald Maclean – 1951. május 25-én Moszkvába menekült a letartóztatás elől, az MI5 Philbyt gyanúsította a két szökevény figyelmeztetésével. A jelek vele kapcsolatban is arra utaltak, hogy a szovjet hírszerzés ügynöke, ám kizárólag közvetett bizonyítékok alapján nem lehetett kémkedéssel vádolni. Az MI6 elbocsátotta, de az ellene zajló vizsgálat folytatódott.⁶² Az utóbbi keretében az MI5 Edith Tudor-Hart – 12 Grove End Gardens, London címen található – lakására 1951. október 2-től folyamatos telefonlehallgatást rendelt el.⁶³ Ez alapján kiderült, hogy a mindinkább pszichés zavarokkal küszködő asszony eltűnt a CPGB taglistájáról, így 1952 januárjában az elhárítás kihallgatta. Hart viszont azt állította, hogy nem ismeri Philbyt, de a Kelet-Berlinben élő Litzi és második férje, Georg Hönigmann letartóztatásának megemlékezésével sem lehetett együttműködésre bírni.⁶⁴

A vonakodó szövetséges

A június elsejei találkozáson már csak azt tűzte ki célul a hírszerzés, hogy az ügynök olyan személyeket javasoljon, akik számára el lehet juttatni a MNK propagandaanyagait, illetve akiket meghívhatnak a követségi rendezvényekre, magyarországi konferenciákra. Az orvos ezt már így elvállalta, mondván, erre könnyebb lesz hihető magyarázatot találni. Dr. Sacher ugyanakkor kérte, hogy a találkozásokhoz olyan szinten kell legális körülményeket biztosítani, hogy az a kapcsolattartó esetleges átállása esetén is védelmet jelentsen. Kennedy István azt javasolta, hogy az Angol–Magyar Társaság helyiségében vagy a követségen kerüljön sor az anyagátvételre, amit Sógor nem fogadott el. A százados eredménynek tartotta, hogy az ügynök végre elvállalt valamit – jellemzéseket ad a brit társutasokról –, de a kapcsolattartás módozatáról még nem sikerült

⁶² Macintyre, Ben (2016): *Kém a csapatban. Kim Philby és a nagy árulás*. Gabo Kiadó, Budapest. 54–204.

⁶³ TNA KV 2/1014 (Security Service) Personal File P. F. 63.349. Volume 3 /B2a/CAGS 2. October 1951. 138a–141a.

⁶⁴ TNA KV2/4092 (Security Service) Personal File PF63349/V5 TUDOR–HART, MRS. EDITH. Volume 5. B. 2. A 16/2/53. 242.

megállapodni.⁶⁵ Dr. Kennedy István két nappal később öt személyt – három orvost, egy tanárt és egy író – jellemzett, ám még ez sem volt összefüggő, ráadásul több kérdésre nem tudott válaszolni. Az adatok megszerzésétől viszont húzódozott, de tartott tőle, hogy ez már túlmegegy a kereteken. A követségről Várkonyi Péter tanácsost – aki ekkor az államvédelem tisztje volt, később külügyminiszter lett⁶⁶ – és a konzult ismerete, ám az utóbbi nevét nem tudta megmondani. Sógor ugyanakkor jelezte, hogy annak is fennáll a veszélye, hogy ha az orvost megszorogatják, és vallomást tesz az angol hatóságoknak, akkor az általa ismert diplomátát kiutasítják az országból. Egyben arra is rámutatott, hogy a találkozók fedőtörténetén időről időre változtatni kell. Sógor úgy látta, hogy sikerült előrelépni, tehát dr. Sacher újabb személyek tanulmányozására is hajlandó lesz.⁶⁷ 1954. június 11-én a Margit-szigeti kaszinóban megtartották az utolsó budapesti összejövetelt, amin Sógor, Szamosi és Várkonyi vett részt. Az ügynök új feladatai között szerepelt annak kiderítése, hogy dr. David Morris tagja-e a Brit Kommunista Pártnak – a válasz igen, ugyanis Morris az MI5 lehallgatási anyagaiból rekonstruálhatóan kimondta, hogy Hart kilépett⁶⁸ –, valamint meg kellett szereznie Morris Kanadában élő barátjának ottani elérhetőségét. Ezenkívül C. Newton tanár pontos lakcíme, illetve a labdarúgó-mérkőzés nézői között feltűnt híres biológus nevének kiderítése szerepelt a feladatok között, akire utalást tett. Az összeköttetést egy-másfél havonta esedékes londoni találkozókkal tervezték lebonyolítani. Várkonyi a rendelőjében páciensként kereste volna az orvost, de az új rendelő megnyitása előtt az anyagátadás csak nyilvános helyen történhetett. Az első találkozó 1954. augusztus 12-én este 7 órára volt előirányozva a Charlotte Street-i Schmidt vendéglőbe, a biztosító találkozó egy héttel később ugyanott és ugyanabban az időben, de írásos anyagot nem hozhatott magával. Sógor szerint Dr. Sacher a találkozó végére sokkal bátrabb lett, hiszen újabb személyek jellemzésére már önként vállalkozott.⁶⁹

⁶⁵ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozó „Silver”-rel. Feladatai. – Jelentés. Budapest. 1954. VI. 3. 45–46.

⁶⁶ Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos (2015): *Főkonzulok, követei és nagykövetei, 1945–1990*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest. 289.

⁶⁷ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Találkozó „Silver” fedőnevű ügynökkel. – Jelentés. Budapest. 1954. VI. 5. 47–49.

⁶⁸ TNA KV2/4092 (Security Service) Personal File PF63349/V5 TUDOR-HART, MRS. EDITH. Volume 5. 9.7.53. 253a.

⁶⁹ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Silver”-rel utolsó találkozó, összeköttetés megbeszélése. – Találkozási jelentés. Budapest. 1954. VI. 11. 50–51.

A forradalom előtti látogatás

Dr. Kennedy István 1956 áprilisában beutazási engedélyért folyamodott a londoni magyar konzulátuson, ugyanakkor bejelentette, hogy 1957 tavaszán végleges jelleggel haza szeretne térni. Turopoli konzul (fn. "Havasi") meglepődött a gyors elhatározáson, mire az orvos azt mondta, hogy az anyagiaktól függetlenül ő nem boldog Angliában, hiszen egész rokonsága Magyarországon él. Az 1956-os utazására egy angol hölgy is vele tartott volna, a férje és a gyereke nélkül. Turopoli jelezte, hogy 1956-ban csak olyan személyeket fogadnak Angliából, akik rokonaikat tervezik meglátogatni, más brit állampolgár csak utazási iroda által szervezett csoportos út keretében érkezhetsz Magyarországra. A konzul a személyes ismeretségre való hivatkozással megígérte, hogy próbál közbenjárni, hogy útítársát magával hozhassa. Dr. Kennedy elmondta, hogy partnere, Mrs. Middleton a Labour Party (a brit Munkáspárt) és a London County Council (a fővárosi önkormányzat) tagja, aki a következő választás alkalmával képviselőjelölt lesz. Az orvos megígérte, hogy életrajzot fog kérni a nőtől. A konzul kettejük viszonyáról nem tett fel kérdést, azonban az orvost rá akarta venni ismerősei feldolgozásra, hogy az első körben segítségével be tudják szervezni Mrs. Middleton tanácsstagot. Turopoli őrnagy szerint a hazatelepülési kérelemre való tekintettel az orvos ez elől nem tudna kitérni.⁷⁰ Mennyire volt reális a londoni rezidentúra felvetése? Mrs. Middleton nem más, mint Lucy Middleton (1894–1983) munkáspárti politikusnő, aki 1945-től 1951-ig a dél-angliai Sutton körzetében volt parlamenti képviselő, de az 1955-ös választási vereségét követően már visszavonult az aktív közéleti tevékenységtől. Lucy Middleton előbb egy szegénység elleni alapítványt vezetett, majd férje, John Middleton (1878–1962), az 1935 és 1944 közötti Labour-főtítkárra halálát követően a női egyenjogúságért folytatott küzdelemről írt tanulmányokat.⁷¹ Az ugyanis szinte kizártnak tűnt, hogy egy exponált ellenzéki politikusnő férje nélkül utazzon egy Kelet-Európából származó ismerősével az utóbbi szülőföldjére. Amennyiben ez megtörténik és nyilvánosságra kerül, az világraszóló botrányt okozott volna, mert a brit társadalmi együttélés ekkor még rendkívül merev etikettje ezt nem tolerálta.⁷² Az ügynököt 1955 júniusában egyébként is kizárták a hálózathoz, mert nem volt hajlandó a feladatait végrehajtani. Amikor Dr. Sacher István egy évvel később újból Budapestre látogatott, Iglói Pál államvédelmi főhadnagy megpróbálta jobb belátásra bírni. Ám az orvos feltehetően már

⁷⁰ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: „Silver” ügye. – Jelentés. London. 1956. IV. 16. 167–169.

⁷¹ Wood, Jonathan (2016): Lucy Middleton and the Plymouth Labour Party. *Labour Heritage Bulletin*, 15(2–7): 2–7.

⁷² Spitz, Bob (2008): *A BEATLES teljes története*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 17–306.

azzal sem szerzett jó pontokat, hogy a Petőfi Körben zajló eseményekre – a párton belüli ellenzéki csoportosulás által szervezett június 18-i és 27-i vitaestekre⁷³ – történő utalással elismerően szólt a politikai szabadság erősödéséről. Iglói fel akarta venni a fonalat ott, ahol Sógor Gyulával (fn. "Kiss") az félbeszakadt, az orvos rászólt, hogy Kiss erőszakosan viselkedett vele. Dr. Kennedy István továbbra sem volt hajlandó semmilyen feladatot elvégezni, mondván, az angliai tartózkodásából hátralévő időszakra nyugalmat akar. Iglói utalt rá, hogy félreértette Sógor százados kérését, mire az orvos azt mondta, hogy a hadiüzemek dolgozóit kellett volna jellemeznie, akikkel majd a követség felveszi a kapcsolatot. Ő ezt nem tartotta helyesnek, és nem is tett ilyen lépést. Igaz, nyilvános szereplésre már vállalkozott volna, hogy elmondja angliai tapasztalatait. Iglói belátta, hogy dr. Sacherrel nem érdemes foglalkozni, mert az utólagos közeledésben is erőszakosságot lát, ami abban is megmutatkozott, hogy pénteken maximum egy órát akart arra fordítani, hogy Iglói főhadnaggyal beszélgessen. Az utóbbi azt javasolta, hogy míg Kennedy Angliában tartózkodik, ne foglalkozzanak személyével.⁷⁴ Blazsek Ferenc államvédelmi hadnagy 1956. október 5-én az ügyet lezárta.⁷⁵

Utószó

Nem sokkal később Sacher Pál is Nagy-Britanniába költözött, majd 1963-ban ő is megkapta a brit állampolgárságot.⁷⁶ Az idősebb testvér feltehetően azért döntött a távozás mellett, mivel édesanyjuk elvesztését követően egyedül maradt, ugyanakkor az 1956-os forradalom vidéki megmozdulásaival párhuzamosan jelentkező antiszemita megnyilvánulások⁷⁷ őt is alaposan megijeszthették. Dr. Sacher István a 60-as évek közepe táján a – nagykövetséggel hivatalos kapcsolatban lévő, de erősen apolitikus⁷⁸ – Angliai Magyar Zsidók Egyesületében töltött be főtitkári pozíciót. A magyar külképviseleti szervekkel nem kereste a kapcsola-

⁷³ Lomax, Bill (1989): *Magyarország 1956*. Aura Kiadó, Budapest. 31–35.

⁷⁴ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Tárgy: Kapcsolatfelvétel „Silver”-rel. – Jelentés. Budapest. 1956. VII. 12. 171–173.

⁷⁵ ÁBTL – 3. 2. 1 – BT – 306 – 10-69.524/954 – Kutató ügynök – Fedőnév: „Silver” – Zárólap. Budapest. 1956. X. 5. 174.

⁷⁶ TNA HO 334/863/76219 – BNA 76219 CERTIFICATE OF NATURALIZATION Pal SACHER Place and date of birth 8th December, 1911. 19th June, 1963.

⁷⁷ Győri Szabó Róbert (2009): *A kommunista párt és a zsidóság az 1945 utáni Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest. 270–271.

⁷⁸ Arday Lajos (2005): *Az Egyesült Királyság és Magyarország. Nagy-Britannia és a magyar-angol kapcsolatok a 20. században*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest. 410.

tot.⁷⁹ Noha brit forrással nem tudjuk igazolni, könnyen megtörténhetett, hogy Edith Tudor-Hart révén dr. Kennedy István is az MI5 látókörébe került. A nő telefonjának lehallgatását 1955. március 15-től az elhárítás a megfigyeltek nagy számára való tekintettel már nem látta célszerűnek fenntartani,⁸⁰ viszont lehetséges, hogy ekkoriban már az orvoshoz is eljutottak, ezért tért ki a feladatok elől, illetve provokatív szándékkal ezért dicsérte a Petőfi Kör tevékenységét.

⁷⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 002/7 – „Dower” – Angliai Magyar Emigráció – Tárgy: Az Angliai Magyar Emigráns Szervezetekről – Jelentés. London. 1965. II. 7. 71–72.

⁸⁰ TNA KV2/4092 (Security Service) Personal File PF63349/V5 TUDOR-HART, MRS. EDITH. Volume 5. D. 1. A H. O. W. No. 1421. (Tudor HART) 15.3.55. 266a.